

nicze. Dowiadujemy się także, jaki wysiłek musiał pokonać Justynian w tworzeniu sprawiedliwego i humanitarnego prawa.

Instrukcje są przekazem czegoś jeszcze więcej. Dzięki nim poznajemy na przykład: wyrób wina, oliwy, purpury. Poznajemy architekturę i jej materialne przejawy (miasta, bramy, akwedukty, świątynie), ale także imiona obywateli, cudzoziemców, niewolników. Dowiadujemy się o istocie rodziny rzymskiej, małżeństwie, rodzicach i dzieciach, adopcji i testamentach. To tylko niektóre realia, które uważny Czytelnik pozna studiując Instrukcje justyniańskie.

Na słowacki przekład Instrukcji justyniańskich autorstwa P. Blaho nie sposób nie patrzeć przez pryzmat znanego polskiemu czytelnikowi przekładu tego dzieła Cezarego Kunderewicza (Warszawa 1986 r., ss. 292). Oba przekłady opierają się na niemieckiej edycji P. Krügera. Zapewne obaj autorzy napotkali liczne trudności w swojej pracy. Jednak Blaho mówi o tym adresatom swej pracy wprost. Usprawiedliwia swoje zabiegi językowe, stylistyczne tym, że w wielu miejscach tekst oryginalny jest rozwlekły, niekiedy niezrozumiały, a innymi razy zbyt skrótowy. Tłumaczy się również tym, że w języku słowackim często brak jest prostego odpowiednika dla wielu łacińskich wyrazów, stąd w tekście przekładu użył opisowych określeń lub po prostu podał je w oryginalnej postaci (tak np.: *peculium*, *custodia*, *antiquitas*, *adulescens* itd.). Autor zaznacza, że w swojej pracy pozostawał pod silnym wpływem tłumaczenia P. Birksa, G. McLeoda (New York 1987) a szczególnie A. Romaca (Zagreb 1994), także korzystał ze współczesnych przekładów w języku polskim i niemieckim.

Walorem przekładu są niewątpliwie przypisy (966) autora do tekstu Instrukcji i ustawy je wprowadzającej. Umożliwiają one czytelnikowi lepsze zrozumienie tekstu, przez poszerzenie wiadomości o pewnych kwestiach (np. przypis 250 (do Inst. 2,4,2) wyjaśnia pojęcie senatu, jego funkcje i rozwój; przypis 257 (do Inst. 2,5,2) wyjaśnia dlaczego w tekście występuje wyraz „kobieta” (*žena*) mimo, że należy go rozumieć „żona” (*manželka*). Polski czytelnik doceni zapewne oznaczenie pochodzenia tekstu zamieszczone na każdej stronie zarówno tłumaczenia, jak i oryginału, czego brakuje w wydaniu polskim Instrukcji justyniańskich.

Drugą zaletą, która ułatwia swobodne poruszanie się po tekście w języku słowackim i łacińskim, są skrupulatnie opracowane indeksy: imienny i rzeczowy. Praca ta jest dowodem wysokiego kunsztu naukowego jej autora, który w sposób dość systematyczny dostarcza literaturze słowackiej prace z zakresu prawa rzymskiego.

ELŻBIETA ŻAK (Lublin)

Bibliografia źródeł watykańskich cytowanych w polskich periodykach 1946-1990 (=Studia Ecclesiastica 20, Historica 12), Papieski Instytut Studiów Kościelnych, Rzym-Warszawa 2000, ss. XXIX + 271

Praca przygotowana przez zespół pod kierownictwem Stefani Skwirowskiej i dedykowana O. Eugeniuszowi Reczkowi TJ, twórcy Papieskiego Instytutu Studiów Kościelnych w Polsce, powstała z przeświadczenia o poważnej wartości informacyjnej zasobów archiwalnych Stolicy Apostolskiej, które – gromadzone w Rzymie od blisko 1000 lat – są bezcenne dla poznania historii Kościoła także w naszym kraju, dla polskiej kultury i ustroju. Budziły one od dawna zrozumiałe zainteresowanie badaczy na świecie a liczba publikacji opartych na tych materiałach szybko rosła.

W rezultacie jednak coraz trudniejsza stawała się orientacja w licznych pracach, ogłaszanych w różnych językach i różnych monografiach, czasopismach i wydawnictwach ciągłych, tym bardziej, że w toku częstych prac porządkowych archiwalia zmieniały sygnatury, stając się słabo identyfikowalnymi. Już w 1931 r. powołano komisję z profesorem Giulio Battellim na cze-

le, która miała przygotować bibliografię międzynarodową. Owoce jej prac były cztery tomy *Bibliographia dell'Archivio Vaticano*, ogłoszone w latach 1962 – 1966, w które wszakże polonica były reprezentowane zaledwie symbolicznie. Tylko częściowo wychodziło naprzeciw pilnym potrzebom nauki *Repertorium bibliographicum pro rebus polonicis Archivi Secreti Vaticani*, opublikowane przez ks. Waleriana Meysztowicza w 1943, zawierające opisy 135 artykułów lub książek, napisanych z uwzględnieniem archiwaliów watykańskich. Stąd kiedy w roku 1988 podjęto decyzję o kontynuowaniu wielkiego dzieła, zaproszony do współpracy Papieski Instytut Studiów Kościelnych miał zadbać o możliwie pełne zestawienie cytacji polskich. Temu zadaniu służy recenzowana książka.

Bibliografia źródeł zachowuje zasadniczą strukturę bibliografii międzynarodowej: ma podwójny układ alfabetyczny, najpierw autorów artykułów, a następnie cytowanych w nich źródeł archiwalnych i – co ważne – takie same formy kolejnych członów sygnatur tych źródeł. Podobna jest także kompozycja zapisów informacji o cytowanych przez autorów archiwaliach. Wałorem bibliografii jest to, iż uwzględniła ona cytacje źródeł pochodzących z archiwów przechowywanych poza centralnym archiwum Stolicy Apostolskiej, takich jak Archivum Secretum Vaticanum oraz dział manuskryptów Biblioteki Watykańskiej, zawierającej – jak wiadomo – obok dzieł narracyjnych także dokumentację archiwalną. Stąd podział bibliografii na trzy odrębne części (cz. I: Archivum Secretum Vaticanum, ASV, cz. II: Archiwa Stolicy Apostolskiej poza ASV, cz. III: Bibliotheca Apostolica Vaticana – manuskrypty). Zachowano w nich także tę samą zasadę układu cytacji i form zapisów informacji o źródłach. Bibliografia zawiera stosunkowo dużą liczbę poprawek redakcyjnych dotyczących nie tylko sygnatur, ale także cytacji treści niektórych dokumentów. Przykładem mogą być obie serie obejmujące procesy informacyjne przeprowadzane przed obsadą biskupstw, czyli wzmiankowana seria „Processus Datariae” i seria „Processus Consistoriales” z Archiwum Konsystorialnego, przytaczane za Katalogiem mikrofilmów z Ośrodka Archiwów, Bibliotek i Muzeów Kościelnych w Lublinie. Bibliografia obejmuje w zasadzie periodyki o profilu historycznym; wydawcy przejrzeliby jednak także niektóre inne, np. „Studia Theologica Varsaviensia”, a to z racji na wagę zamieszczonych tam artykułów. Natomiast ze względu na autorów-Polaków wprowadzono cytacje paru artykułów z czasopism niepolskich. Przejrzane periodyki pochodzą w większości z okresu po drugiej wojnie światowej do roku 1990.

Ukazanie się Bibliografii źródeł watykańskich trzeba odnotować z zadowoleniem. Daje ona obraz – niepełny wprawdzie – dotychczasowych zainteresowań i dokonań badawczych w tym zakresie, a jednocześnie ułatwia dalsze poszukiwania i przyszłe opracowania, oparte o watykańskie zasoby.

HENRYK OLSZEWSKI (Poznań)

Stanisław Grodziski, *W obronie czci niewieściej*, Wyd. II rozszerzone, Kraków 2000.

Stanisław Grodziski jest znanym i uznanym popularyzatorem nauki. Jego książki krzewiące wiedzę historyczną ukazują się już od ponad dwudziestu lat i cieszą się dużym zainteresowaniem, o czym świadczą zarówno ich nakłady jak i kolejne wydania. Książki popularno-naukowe jego pióra – zaliczyć do nich trzeba i prezentowaną publikację – koncentrowały się głównie wokół dwóch podstawowych tematów: austriackiej dynastii i dziejów Galicji¹. Tematyka recenzowanej książki jest odmienna i wiąże się bezpośrednio z główny płaszczyzną naukowych badań

¹ *Franciszek Józef I*, Wrocław, Warszawa, Kraków, Gdańsk 1978. *Feliksa Boronia pielgrzymki do historii*, Kraków 1884; *Królestwo Galicji i Lodomerii*, Kraków 1986. *Habsburgowie. Dzieje dynastii*, Wrocław, Warszawa, Kraków, Gdańsk 1998 i wyd.n.; *Wzdłuż Wisły, Dniestru i Zbrucza*, Kraków 1998.